

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2024.2\(42\).333065](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2024.2(42).333065)

УДК 111+113/119+122/129+16

Ілля Москвін

ПРИРОДА ІДЕЇ ПОРЯДКУ

У статті здійснюється огляд ідеї порядку і його природи як засадничого принципу організації буття. Автор обґрунтовує позицію, згідно з якою порядок не є похідною мислення чи мови, а виступає іманентною природою дійсності, що передує будь-якому пізнанню й існуванню та формує саме буття. Розглядаються різні способи розуміння потенційної природи порядку – онтологічний, гносеологічний, лінгвістичний та релігійний – з метою оглянути можливі простори для визначення природи порядку. У дослідженні припускається, що порядок та його природа не просто атрибут дійсності, а й передумова її актуалізації. Дійсність і людина обмежені даним порядком. Відповідно до цього, позначається, що природа порядку має універсальні категорії, які конституують будь-яку дійсність і буття. Однак, оскільки ця природа за межами допустимих позначень, пізнати її можливо лише за умов зміни способу дослідження. А саме – необхідно відійти від логіки як основного методу викриття та відтворення «схованого» порядку, адже вона обумовлена самим же порядком.

Ключові слова: ідея порядку, антична філософія, хаос, онтологія, метафізика, гносеологія, мова, логіка, причинність.

У сучасному філософському дискурсі є значна складність із визначенням природи порядку. Незрозуміло, чи можливо взагалі розглядати саме «природу» порядку, оскільки, конструюючи питання щодо його основи, ми вже ніби припускаємо, що він, по-перше, існує, а по-друге, має певну природу. Виходить, що постановка питання конститує аксіоматичні уявлення щодо порядку, які, між тим, можуть бути хибними. Проте «ідея» порядку принципово відрізняється від порядку в загальному сенсі, але в чому суттєві відмінності? У стислих рамках цього дослідження нашою задачею є лише постановка проблеми та огляд різних підходів щодо його вивчення. І якщо можливо – позначити *природу* ідеї порядку. Головне питання постає також у тому, що є основою порядку, і чи є ця основа взагалі. В чому ж полягає глибинна складність?

Широка проблематика об'єкта розгляду значно ускладнює виокремлення його природи. Передусім важко надати визначення порядку. Дане поняття зазвичай закладене в підтекст та використовується для окреслення структури будь-чого. Ми завжди кажемо про порядок певної речі, проте в загальному сенсі – він, як правило, не досліджується. Тим більше – важко ухопити порядок, так само, як буття чи час. Адже помислити буття можливо лише через існування чогось – наприклад, «небо є синім» [Heidegger 1967: 4]. А якщо ми намагаємось ухопити розумом час, то здебільшого маємо справу тільки з наслідками його існування, а також – існуванням у ньому. З порядком все приблизно так само: ми маємо справу лише з його проявами. Нам не вдається схопити його сутність, якщо така взагалі є. Але чи можна в

цілому говорити про природу, онтологічний статус та пізнання того, що неможливо сприйняти безпосередньо?

Не зважаючи на значну кількість визначень порядку, з термінологією все ж є складнощі: у вагомих філософських працях порядок майже не розглядається, і далеко не всі джерела надають його визначення. А якщо й надають, то достатньо поверхневі, як ми побачимо далі. Набагато частіше порядок можна позначити лише опосередковано – через поняття, які є або його похідними, або певним чином мають до нього відношення. До того ж, кожна наукова дисципліна, яка тим чи іншим чином розглядає порядок, (математика, фізика, біологія, психологія, філософія), визначає його в межах власної сфери.

Історичне походження тої εἶδος τοῦ κόσμου – *ідеї порядку* в сучасному розумінні – простягається коріннями до Стародавньої Греції. Тут з'являються не тільки перші терміни, а й початкові формування уявлень щодо порядку взагалі. Для його позначення (частіше непрямого) стародавні греки використовували приблизно наступні терміни: λόγος (логос), νόμος (номос, закон), ἀρμονία (гармонія), διχοτομία (дихотомія) тощо. Слово «κόσμος» водночас означало прикрасу, всесвіт і, зрозуміло, порядок [The Cambridge Greek Lexicon 2021: 826]. Перші концепції щодо світового порядку ми знаходимо в Геракліта з його терміном λόγος та діалектичними принципами: «... τὸν πόλεμον ἔδοντα ζυγόν, καὶ δίκην εἶναι, καὶ γινόμενα πάντα κατ' εἶναι καὶ χρεῶν» (*приблизно: «війна» є загальноприйнята, «ворожнеча» – звичайний порядок речей, як і справедливості «ворожнечі», і все виникає відповідно до «ворожнечі» й необхідності*) [Diels & Kranz 1903: 169]. І цей процес внутрішньо містить у собі гармонію, як завершений і цілісний підсумок [Муляр 2014: 73]. Саме антична філософія суттєво вплинула на формування й розвиток ідеї порядку.

Окреслити подальше дослідження конкретно нашого об'єкту досить складно, навіть якщо звертатись до значних філософів. Б. Спіноза, наприклад, вважав, що «коли речі розташовані таким чином, що, сприймаючи їх органами чуття, ми можемо легко їх помислити і, відповідно, запам'ятати, ми говоримо, що вони впорядковані <...> хоча насправді, окрім нашої уяви, порядок не має жодного існування в природі» (цит. за: [Comte-Sponville 2013: 651]). Дейвід Г'юм розглядав порядок через призму причинності [Hume 2007]. Для нього причинно-наслідкові зв'язки не є об'єктивними характеристиками реальності, а є результатом звички та асоціації ідей у людському розумі. Натомість він вважав, що люди спостерігають повторювані події, і, ґрунтуючись на їхній регулярності, припускають існування причинних зв'язків. І. Кант також прямо не визначає порядок, але в «Kritik der reinen Vernunft» [Kant 1781] позначає апіорні форми чуттєвості – простір і час, які значним чином структурують наше відображення світу й надають йому певний порядок. Г. В. Ф. Гегель у своїй відомій праці [Hegel 1812] розглядає порядок інакше: через призму діалектичного розвитку

понять та категорій. Його діалектика і є деякою формою розуміння порядку, основні принципи якої він, власне, запозичує в Геракліта [Ковалев 2010: 192].

Некласичний підхід щодо визначення порядку перевертає сталі уявлення. Позначається, що порядок походить від хаосу – це його первинний стан. Тобто порядок є ілюзією (як і за думкою Спінози). Така точка зору виникає приблизно в другій половині ХХ ст. із природничих наук і сьогодні досить часто є переважаючою [Шинкарук 2002: 220]. За цим визначенням – порядок є запам'ятовуваний, розпізнаваний та використовуваний хаос [Comte-Sponville 2013: 651]. Тоді це порядок букв у слові, абетці, або будь-який інший порядок, який можна сприймати, скоріше, як «упорядкованість», тобто певну послідовність, ніж *порядок взагалі* [Порядок].

Визначення останнього також зводять до необхідної схожості між складовими. Це слід розуміти так: якщо послідовність чисел – це порядок (5, 6, 7 – схожість, яка ґрунтується на послідовності), то їх повтор (5, 5, 5) вже ні [Kuntz 1968: 4]. У математиці визначення порядку зводиться до системності та числової характеристики [Порядок]. У біології порядок можна розглядати, наприклад, у класифікації родин [Colman 2015: 518]. Також вважається, що він є видом закономірності, що регулює відносини між частинами цілого. Визначення порядку передбачає комплексну, складену з багатьох частин системність: він проявляється в ступенях, складається з відносин між елементами та має принцип, який регулює ці зв'язки [Lorand 2000: 9]. Проте на противагу сумнівним твердженням щодо саморозуміlosti порядку і його походженням із хаосу наголосимо [Kuntz 1968: 5], що порядок у загальному сенсі виступає майже метафізичною категорією, тому він, найімовірніше, є комплексним та набагато складнішим явищем, ніж може здаватися.

Тож слід зауважити, що переважно вивчається не сама природа порядку, а лише його атрибутивна частина. Але, між іншим, можна позначити фундаментальні складнощі у всіх можливих визначеннях порядку, оскільки саме поняття потенційно постає окремою проблемою. Розглянемо чому наступним чином: повернемось до виведення суті порядку, виходячи із природи хаосу, і роздивимось інші визначення.

Отже, як вважається, хаос є первинним – і вже з нього виникає системність [Kuntz 1968: 10]. Такий розгляд виправдовує, наприклад, ентропія: в ізольованій системі елементи неминуче тяжіють від порядку до хаосу (хоча інші наукові гіпотези в різних сферах, навпаки, можуть доводити прагнення всесвіту до самоорганізації – наприклад, теорія еволюції) [Kuntz 1968: 6]. Тобто є певні складові, які спочатку взаємодіють безсистемно, але потім, завдяки саморуїнванню самої сутності хаосу через власну природу, виникає взаємодія елементів та порядок. Він формується з *випадковості* й існує лише в обмежених частинах системи [Kuntz 1968: 10]. Проте при позначенні саме такого походження порядку, його появі повинні передувати певні *умови*, адже їхня відсутність гарантувала б вічний хаос. Якщо ж принципи взаємодії елементів виникають лише згодом, тоді «простір»

їхнього первинного «існування» ніколи не був хаосом – а лише деякою формою порядку. Тож це парадоксальне припущення, оскільки без потенційної можливості порядок не може актуалізувати себе з хаосу. В самих елементах на сутнісному рівні мають бути передумови для його трансформації. А якщо ці передумови були завжди, тоді й порядок був завжди, проте інакшим. Незвична для нас природа порядку не означає її відсутність.

Слід наголосити, що дослідження або розгляд певного об'єкту в ізольованій системі також обмежує й висновки. Хоча це не означає, що таке вивчення хибне, навпаки, воно часто є першим і важливим етапом аналізу. Позначимо, що ми постаємо перед суттєвою філософською складністю. Визначити порядок, як і все інше, ми можемо лише за умови наявності контексту, фону, тобто – хаосу, проте поділ на протилежності і є властивістю, яка притаманна тому, що ми називаємо *порядком*. Відповідно, термін вже припускає певні аксіоми й не може виявити глибинну природу самого явища. Тому здається необхідним або розширити розуміння порядку, або прибрати відмінності між ним і його протилежністю (об'єднати порядок та хаос концептуально, як це намагаються розглядати і сьогодні, однак це все ще залишає значні проблеми не вирішеними), або використовувати інший термін для дослідження, який надавав би найбільш всеохоплююче визначення. Адже те, що ми намагаємось проаналізувати, виходить за кордони самого терміну, а за певних причин це можливо позначити лише як «порядок», *природа* якого знаходиться поза ізольованою системою й категоріями нашого розгляду. У такому випадку, ми, як було сказано раніше, маємо справу не з порядком як таким, а лише з його похідним проявом. Або з тим, наскільки взагалі ми здатні його пізнати.

Що стосується інших визначень – через те, що важко схопити саму сутність порядку, його описують лише за основними ознаками або атрибутами. А іноді, виходячи з «самозрозумілого» статусу, що досить передчасно. Істотними характеристиками порядку позначають: послідовність, упорядкованість, причинність, організованість за певною задалегідь існуючою структурою (будь-якою), наявність взаємодії елементів, необхідність схожості складових (існування умов для зв'язків) тощо. Проте чи є порядок тим, що його характеризує? Якщо *definitio fit per genus proximum et differentiam specificam* (визначення здійснюється за найближчим родом та видовою ознакою), то нам важко, по-перше, спиратись на певний рід і вичерпні видові ознаки, а по-друге, взагалі знайти саме таке визначення, яке ґрунтовно розглядало би порядок. Тому постає питання, чи можемо ми взагалі його дослідити?

Звісно, проблема, яку ми намагаємось тут розглянути, набагато глибша, ніж вдається описати в рамках цього дослідження. Тим не менш, є декілька підходів до вивчення природи й ідеї порядку. Серед основних можна позначити *онтологічний*, *гносеологічний*, *лінгвістичний* та, певним чином, *релігійний*.

У традиційному сенсі, тобто онтологічно, можна розглядати порядок як невід'ємну частину дійсності. Даний спосіб визначення порядку зводиться до ототожнення зв'язків між природою та її розумінням людиною. Порядок є основою пізнання існуючого взагалі. Однак постає питання: цей порядок складає все відповідно до власної природи, тобто формує дійсність, чи виникає в результаті самоорганізації елементів? Але яким чином елементи самоорганізують себе? Було б важко уявити собі, що настільки комплексна та складна система зв'язків утворюється випадково. І все ж таки настільки ж складно припустити, що порядок є первісною організуючою силою. Можливо, має бути щось, що обумовлює і його. Але фундаментальні принципи такого порядку (його метаприроду) визначити ще складніше.

У підсумку незрозуміло, чи є порядок первинною основою організації, чи її результатом. Чи може існувати порядок поза речами, які він організовує, або він наслідок відношень між елементами та тим, що існує в дійсності [Kuntz 1968: 15]? Адже зрозуміло, що якщо порядок постає в якості універсального, навіть трансцендентального механізму організації й визначення природи дійсності, то розумно також поставити питання, чи могла бути дійсність інакшою? Могли б ці елементи створити іншу природу? Чи можлива дійсність без причинності, системності, і, наприклад, простору та часу? Поки припустимо, що існують певні фундаментальні принципи існування, які визначаються саме тим, що ми називаємо «порядком».

У гносеологічному сенсі, всупереч з онтологічним, можна припустити, що порядок є необхідністю, без якої людський розум не в змозі пізнати дійсність. Тому що так будується процес пізнання – виявленням, відтворенням «прихованого» порядку. У такому випадку, наявність порядку є результатом відображення світу людським розумом і продуктом мислення. А відомі людині закони природи та інші явища не мають між собою причинно-наслідкового зв'язку, а є лише результатом обмеженості людського розуму [Мелков 2014: 42]. Саме обмеженості, тому що наразі невідомо, чи може людина пізнати щось за межами власного мислення? Чи в змозі вийти за кордони порядку? Схоже, що ми, як і наш розум, скоріше за все, обмежені власною природою. Проте що обумовлює це? Саме природа розуму, чи порядок? С точки зору такого розгляду пізнання обумовлює дійсність, що неможливо ігнорувати. Немає онтологічно присутніх категорій, а лише наслідки інтелігібельного характеру розуму, який виражає себе в емпіричному [Баумейстер 2000: 35].

Тим не менш, можна також вважати навпаки: що основою розуму та пізнання – є дійсність, і це потенційно спростовує попередні твердження. Складно визначити, що є первинним. Тим більше – межі пізнання неокреслені. Ми пізнаємо порядок дійсності, чи власного розуму? Категорії, протилежності – чи можливо вийти поза принципові особливості такого мислення? Якщо існує певний порядок, незалежно від того, чи його конструює людина, або він є, як розглядалось раніше, об'єктивною частиною буття, як далеко людина може концептуально його сприймати? Спрямована

вона пізнати, наприклад, хаос, оперуючи принципами, категоріями, методами, поняттями, одним словом – *інструментарієм* самого порядку? Якщо протилежності необхідно знаходять себе в процесі пізнання, чи можемо ми позбавитись цієї «закономірності» та порозуміти, сконструювати, пізнати глибше те, що знаходиться поза знайомим нам поділом дійсності на зрозумілі конструкції? Або чи здатен розум подолати сам себе завдяки самому собі? І чи можна подолати порядок ним самим? Гносеологічний спосіб розгляду викликає багато питань, тим не менш, це ще не означає, що наш об'єкт дослідження неможливий для пізнання.

Лінгвістично порядок розглядається як похідний концепт мови. З точки зору цього підходу – мова обумовлює особливості як мислення, так і пізнання. Оскільки припускається, що саме вона займає фундаментальне значення у формуванні категорій мислення. Крім того, беззаперечно, що мова створює концепти, визначає предмети, відокремлюючи їх один від одного *рег поміпа* (по іменам), встановлює відношення та структурує дійсність за допомогою слів [Мельничук, Зубілевич, Фінчук 2020: 42]. Важливо наголосити, що слова можуть мати широке коло тлумачень залежно від устрою мови та контексту. Разом з тим, якщо не було б певного слова, то не було б і принципового розуміння об'єкту. Наприклад, якби не існувало слова «порядок», то не було б і уявлень щодо нього. Мова надає пізнанню інструменти для функціонування. Тим не менш, можливо, вона формується на підставі дійсності, а тоді також є її продуктом розуму. І ми бачимо, що вище розглянуті підходи постають значною мірою як взаємовиключні й антиномічні, так і взаємозалежні й доповнюючі один одного.

Релігійний ж спосіб розгляду визначає порядок як τὸ τοῦ Διμοιουροῦ ἔργον, тобто творіння деміургу – Бога (або богів). Відношення цієї системи до творця можуть розглядатись по-різному, проте основні положення незмінні: порядок є фундаментом дійсності, який був закладений у неї заради безперечного функціонування, що необхідно для певного задуму та життя людини. Цей порядок визначає та корегує життя людини й проявляє себе, наприклад, у ритуалах, релігійних святах, уявленнях щодо всесвіту тощо. Релігійне світосприйняття визначає природу та стан буття й людини. Це ілюструє східний термін «дхарма» (універсальний закон буття), який обумовлює все існування та упорядковує його [Kuntz 1968: 240]. Навіть соціальний устрій може конструюватись згідно релігійного порядку. Блискучим прикладом є стародавній індійський поділ на варни [Preston 2024].

Таким чином, релігія встановлює власний порядок, який має зовсім іншу природу. Особливості такого розгляду можуть відокремлювати порядок від звичних для нього ознак: причинності, послідовності тощо. Це кардинально інший погляд на порядок як такий. Системність, логічні категорії й зв'язки в цьому просторі можуть бути непридатні. І тут важливо наголосити на тому, що такий конструкт порядку *не є менш досконалим* – він просто *інший*. Проте цим, звісно, зовсім не вичерпується такий підхід.

Наданий вище приклад – це лише окреслення кордонів такого дослідження. Як, безумовно, і огляд всіх інших.

Тож проблематика ідеї порядку охоплює як складність визначень, так і принципово різні способи розуміння його природи. Для нашого дослідження, поєднуючи вже розглянуті аспекти, можна позначити, що порядок – *це першооснова, категорія й умова для існування необхідної (неминучої) системності та організації, яка характеризується структурністю, наявністю причинності, будь-яких зв'язків, відношень та взаємодій між складовими, за допомогою чого визначає природу та спосіб існування дійсності і її вмісту*. Хоча, зрозуміло, що це визначення потребує подальшого удосконалення.

Щодо *природи порядку* можна сказати наступне. Всі оглянуті підходи позначають різну основу порядку: онтологічний – дійсність, гносеологічний – розум, лінгвістичний – мову, а релігійний, звісно, Бога. Це, на перший погляд, можна вважати природою порядку – тобто тим, на чому він будується. Однак саме вони визначають порядок, чи порядок конституює дані основи? Сумнівно припускати, що такі фундаменти актуалізують *власне існування* через *самих себе*, формуючи порядок як похідний атрибут (за виключенням релігійного – з ним складніше, тому надалі він не завжди мається увазі). Оскільки для того, щоб *були* дійсність, розум та мова, природа яких є комплексною, порядок повинен існувати завчасно. Дані основи, імовірно, можуть оформляти себе, проте лише базуючись на чомусь. Адже важливо розуміти: оформляти себе не означає бути причиною власного походження й буття. Можливо допускати такий розвиток, однак не первинне виникнення без передумов. Ці *передумови* – і є *порядок*, всі розглянуті вище основи, найімовірніше, будуються саме на ньому. Отже, ні дійсність, ні пізнання й мову, очевидно, не можна вважати природою порядку – вони є його похідними.

Ідея порядку – це те, що ми можемо схопити. Вона необхідним чином потребує *простір* для формування й позиціонування [Kuntz 1968: 15]. І онтологічна, гносеологічна, лінгвістична та релігійна основи, тобто дійсність, пізнання (розум), мова і Бог – є лише *просторами*, в яких можливо позначити *порядок*. Саме в даних межах і формується тò εἶδος τοῦ κόσμου. Тобто те, як він нам являється, як можливо його зрозуміти. Проте, що є *природою* ідеї порядку? Для того щоб відповісти на це питання, слід встановити природу самого порядку.

Станом на зараз, згідно із принципами останнього, складно визначити, чи може порядок самостворювати, самоконструювати себе, адже це виглядає суперечливим. Здається, що ні. Згідно з цим, *природа порядку*, скоріш за все, лежить поза даними просторами та самим концептом останнього. Це наводить на думку, що порядок у широкому значенні є не тільки первинним атрибутом дійсності, який організовує її саму, а й метафізичною категорією. І тоді термін «порядку» не описує, а тільки обмежує його розуміння як явища. Те що ми здатні позначити цим терміном – є лише певним проявом його

іманентної природи. Виходячи з цього, існування дійсності, систематичне пізнання логічними категоріями, рівно як і умови для формування лінгвістичних конструкцій, понять та концепцій, існують завдяки самому порядку. Дійсність і пізнання обумовлене ним самим. Отже, ми намагаємось виявити загальний устрій всесвіту, тобто його порядок – лише за допомогою основних принципів останнього. Проте чи можливо таким чином пізнати метафізичну *природу* порядку?

Традиційний спосіб пізнання – логіка. Цей *ὄργανος* нам надає сам порядок [Kuntz 1968: 13]. Однак якщо ми пізнаємо лише в атрибутивних межах даного нам порядку, вийти за кордони якого ми не можемо, як не можемо й сконструювати щось, що не було б потенційною актуалізацією цього порядку, і пізнаємо також лише категоріями останнього, накладаючи поняття туди, де вони іноді непридатні, то чи не обмежені й ми самим буттям? Здається, що лімітом нашого пізнання є даний нам порядок. Тому ми, скоріш за все, не зможемо осягнути природу порядку. Відповідно до цього, чи не потребуємо ми зміни нашого способу пізнання? А саме – логіки. Звучить занадто претензійно, тому спробуємо прояснити. У даному випадку логіка розуміється як *слідування за порядком, пізнання завдяки його принципам, розкриття зв'язків*. Тоді вона постає майже єдиним *узагальненим, точним і послідовним* способом пізнання. Ми не здатні вийти за кордони буття, яке визначене порядком, але припускаємо, що зможемо трансгресувати, якщо змінимо сам метод пізнання, тобто спробуємо відійти від логіки в наданому вище значенні. Проте важко навіть уявити, що може бути альтернативою. Швидше все, зрозуміти природу того, що перебуває поза пізнанням та за кордонами порядку, можливо лише за умови, якщо ми не станемо спиратись на звичні нам принципи як першого, так і другого. Імовірно, цей шлях має бути інакшим.

Отже, природа порядку організує все й оформлює його ідею, проте яким чином? На нашу думку, через *фундаментальні та незмінні основи* (їх не слід ототожнювати з ознаками порядку). Хоча наразі ми не можемо розглянути це детальніше, все ж позначимо їх приблизно так: час, простір, матерія, причинність, наявність елементів тощо. Тобто це те, через що речі актуалізуються й оформлюються в бутті. Поза речами та існуванням порядку, на відміну від його природи, є неможливим – принаймні через неспроможність реалізувати свою функціональну частину. Завжди повинно бути «щось», воно має існувати «десь», а ці основи неминуче формують також і «колись» та все інше. Однак і це необхідно сприймати з сумнівом. Тому *природа порядку* лежить поза класичними позначеннями його характеристик та відомого нам розуміння, є іманентною та визначає його самого. А його *ідея* «закладена» в дійсність та позначається в певних просторах (онтологічний, гносеологічний тощо). *Природою* ж той *εἶδος* той *κόσμος* є сам *порядок*. І конструювання цієї той *εἶδος* (*idei*) можливе лише через обумовленість даної дійсності.

Виходить, що єдина з усіх можливих структура існування втілює себе в основних та завжди незмінних категоріях, через те, що ми називаємо «порядком». Якби дійсність (будь-яка) і могла бути інакшою, все ж таки її основні принципи залишилися би однаковими. Імовірно, саме через викриття цих принципів вдається виявити *природу* порядку. Хоча, вважаємо також за можливе, що ми лише накладаємо відомі нам категорії туди, де вони непридатні.

Наша основна задача – з'ясувати, чи здатні ми вийти за кордони порядку, який включає в себе звичні для розгляду об'єкти, яка його природа та незмінні основи. Тому важливо також поставити питання, чи можемо ми пізнати та визначити основні принципи порядку, оперуючи тільки їм самим? Виокремлення природи порядку наразі здається складною задачею, але саме тому водночас і необхідною.

Список використаної літератури

- Баумейстер, А. (2000) *Онтологія та аналітика чистого розсудку*, у: *Магістеріум. Історико-філософські студії*, № 3, Київ, сс. 27–37.
- Ковалев, С. Н. (2010) *Диалектика свободи и необходимости в философии Гераклита*, у: *Наука. Релігія. Суспільство*, № 3, Донецьк, Донецький інститут ринку й соціальної політики, сс. 192–199.
- Мельничук, О. Д., Зубілевич, М. І., & Фінчук, Г. В. (2020) *Роль мови в пізнанні світу: семантико-філософський підхід*, у: *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, вип. 70, № 1(3), сс. 41–45.
- Мелков, Ю. О. (2014) *Становлення людини як суб'єкта пізнання за доби класичної науки*, у: *Філософські проблеми гуманітарних наук*, № 24, Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, сс. 38–43.
- Муляр, В. І. (2014) *Гармонія: концептуальна модель Геракліта*, у: *Лабіринти реальності: збірник наукових праць*, Рубіжне, вид-во СЧУ ім. В. Даля, сс. 72–74.
- Порядок*, у: *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. URL: <https://1531.slovaronline.com/129196%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA>
- Шинкарук, В. І. (ред.) (2002) *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис. 741 с.
- Colman, A. M. (2015) *A Dictionary of Psychology*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press. 896 p.
- Comte-Sponville, A. (2013) *Dictionnaire philosophique*. 4th ed. Nürnberg: PUF. 1108 p.
- Diels, H., & Kranz, W. (1903) *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Berlin: Weidmann. 504 p.
- Diggle J. (ed.) (2021) *The Cambridge Greek Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press. 1480 p.

- Hegel, G. (1812) *Wissenschaft der Logik*. Nürnberg: Johann Leonhard Schrag. 1144 p.
- Heidegger, M. (1967) *Sein und Zeit*. 11th ed. Tübingen: Gutmann & Co., Heilbronn. 437 p.
- Hume, D. (2007) *An Enquiry Concerning Human Understanding* (ed. P. Millican). Oxford: Oxford University Press. 305 p.
- Kant, I. (1781) *Kritik der reinen Vernunft*. Riga: Johann Friedrich Hartknoch. 856 p.
- Kuntz, P. G. (ed.) (1968) *The Concept of Order*. Seattle: University of Washington Press. 520 p.
- Lorand, R. (2000) *Aesthetic Order: A Philosophy of Order, Beauty and Art*. London: Routledge. 296 p.
- Preston, C. (2024) *Varna*, in: *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/varna-Hinduism>.

Illia Moskvina

THE NATURE OF THE IDEA OF ORDER

This article presents philosophical research into the concept of order and its nature as a fundamental principle of the organization of being. The author argues that order is not a derivative of thought or language, but rather an immanent nature of reality which precedes any knowledge and existence and forms being itself. Various ways of understanding of the potential nature of order – ontological, epistemological, linguistic, and religious – are examined to explore possible frameworks for defining its essence. The study posits that order is not merely an attribute of reality, but also its precondition for its actualization. Both reality and the human itself are limited by this inherent order. Special attention is given to the terminological problematic involved in defining order. It is demonstrated that definitions of order are typically drawn up based on its significant features and functional aspects. It is argued that claims about the origin of order from chaos are untenable without sufficient conditions. Accordingly, it is implied that the nature of order has universal categories that constitute any reality and being. However, since this nature is beyond the limits of permissible designations, it is possible to know it only by changing the method of research. Namely, it is necessary to move away from logic as the main method of exposing and reproducing the «hidden» order, since it is conditioned by the order itself.

Keywords: idea of order, ancient philosophy, chaos, ontology, metaphysics, gnosiology, language, logic, causation.

References

- Baumeister, A. (2000) *Ontolohiia ta analityka chystoho rozsudku* [Ontology and analytics of pure reason], in: *Mahisterium*, № 3, p. 27–37. [in Ukrainian].
- Kovalev, S. N. (2010) *Dialektyka svobody i neobkhdymosti v filosofii Heraklita* [Dialectics of freedom and necessity in the philosophy of Heraclitus], in: *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*, № 3, p. 192–199. [in Ukrainian].

- Melnychuk, O. D., Zubilevych, M. I., & Finchuk, H. V. (2020) *Rol movy v piznanni svitu: semantyko-filosofskyi pidkhid* [The role of language in the cognition of the world: a semantic-philosophical approach], in: *Vcheni zapysky*, p. 41–45. [in Ukrainian].
- Melkov, Yu. O. (2014) *Stanovlennia liudyny yak subiekta piznannia za doby klasychnoi nauky* [Becoming of the human as a subject of knowledge in the age of classical science], in: *Filosofski problemy humanitarnykh nauk*, № 24, p. 38–43. [in Ukrainian].
- Muliar, V. I. (2014) *Harmonii: kontseptualna model Heraklita* [Harmony: conceptual model of Heraclitus], in: *Labirynty realnosti: zbirnyk naukovykh prats*, p. 72–74. [in Ukrainian].
- Poriadok*, in *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy* [Order. Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. URL: <https://1531.slovaronline.com/129196-порядок>. [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I. (ed.) (2002) *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv: Abrys. 741 p. [in Ukrainian].
- Colman, A. M. (2015) *A Dictionary of Psychology*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press. 896 p.
- Comte-Sponville, A. (2013) *Dictionnaire philosophique*. 4th ed. Nürnberg: PUF. 1108 p.
- Diels, H., & Kranz, W. (1903) *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Berlin: Weidmann. 504 p.
- Diggle, J. (ed.) (2021) *The Cambridge Greek Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press. 1480 p.
- Hegel, G. (1812) *Wissenschaft der Logik*. Nürnberg: Johann Leonhard Schrag. 1144 p.
- Heidegger, M. (1967) *Sein und Zeit*. 11th ed. Tübingen: Gutmann & Co., Heilbronn. 437 p.
- Hume, D. (2007) *An Enquiry Concerning Human Understanding* (ed. P. Millican). Oxford: Oxford University Press. 305 p.
- Kant, I. (1781) *Kritik der reinen Vernunft*. Riga: Johann Friedrich Hartknoch. 856 p.
- Kuntz, P. G. (ed.) (1968) *The Concept of Order*. Seattle: University of Washington Press. 520 p.
- Lorand, R. (2000) *Aesthetic Order: A Philosophy of Order, Beauty and Art*. London: Routledge. 296 p.
- Preston, C. (2025) *Varna*, in: *Encyclopedia Britannica*. Retrieved October 5, 2024 from <https://www.britannica.com/topic/varna-Hinduism>